

І. А. Савченко, аспірант
кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

СУЧАСНА КОНФІГУРАЦІЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА ВЗАЄМОДІЯ ЇЇ УЧАСНИКІВ

Анотація. Ідентифіковано особливості взаємодії учасників конкурентних відносин на сучасному етапі розвитку глобалізованого простору. Представлено систему регулювання глобальної конкуренції, що характеризується певним набором суб'єктно-об'єктних складових, напрямів регулювання, інструментів і критеріїв ефективності.

Ключові слова: конкуренція, конкурентні відносини, глобалізація, система регулювання, рівні регулювання, міжнародне економічне співробітництво.

Вступ. Загострення міжнародної конкуренції в умовах глобалізації призводить до підриву національних монополій і формування олігопольних структур міжнародного рівня. Світові олігополії є більш мобільними та відрізняються від національних характером взаємодії і домовленостей між членами олігополії. Корпоративні структури отримують додаткові конкурентні переваги за рахунок доступу до дешевих ресурсів і можливості оперативно реагувати на зміні в попиті на різних національних ринках завдяки наявності глобальних збутових мереж. Нові за змістом форми та методи конкуренції формуються не тільки традиційними чинниками, а й знаходяться під впливом складних процесів взаємодії глобальної, регіональних і національних економік. На сьогодні між собою конкурують міжнародні економічні системи: міжнародні ланцюги створення цінностей; міжнародні системи «постачальник ресурсів — виробник — посередник — кінцевий споживач»;

системи «виробник-споживач»; транснаціональні корпорації (ТНК); інтернаціональні мережеві структури тощо.

Постановка задачі. У світогосподарському просторі перманентно збільшується кількість міжкраїнних систем з широким діапазоном диференціації за рівнем конкурентоспроможності, що полегшує центру підкорювати нові економічні простори, враховуючи наявність у них інноваційно-інформаційних, фінансових, наукових, виробничих, технологічних ресурсів, можливостей формування глобального попиту на продукти і послуги, продукування яких є практично неможливим для країн з низьким рівнем інтегрованості у світогосподарські процеси. Таким чином, глобалізація асиметрично впливає на національні економіки, не завжди стимулює зростання доходів, відкритість ринку капіталу, вільна торгівля і приватизація посилюють нестабільність країн, що розвиваються.

Глобальні економічні процеси об'єктивно змінюють конкурентне середовище діяльності суб'єктів господарювання, відбуваються системні зрушення в структурі та співвідношенні гео економічної ваги й ролі окремих країн і економік. Трансформаційні зміни мають загальносистемний характер і безпосередньо впливають на розвиток усього світового господарства. В сучасних умовах однією із ключових теоретико-методичних і прикладних проблем сучасної економічної науки в умовах глобалізації є проблема становлення та розвитку системи регулювання конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти регулювання конкурентних відносин і взаємодії учасників глобального ринку в сучасну епоху циклічності та нерівномірності розвитку світової економіки, посилення взаємозалежності її суб'єктів і досягнутого рівня інтернаціоналізації виробництва та господарської діяльності, висвітлюються в працях таких сучасних дослідників, як Д. Лук'яненко, А. Поручник, Л. Антонюк, І. Брикова, О. Зелінська, В. Дармограй, О. Швиданенко.

Результати. Сучасні вектори глобалізованого простору зумовлюють наявність позитивних і негативних впливів: еволюційно-прогресивного та регресивного; інтеграційного та фрагментаційного. Не зважаючи на різновекторний характер глобальних впливів, система регулювання конкуренції трансформується в контексті консолідації світового господарства і можливості розвитку через однакові відмінності. Таким чином, система регулювання конкуренції передбачає забезпечення реалізації інтересів різнорідних учасників світової економіки у їх поєднанні та суперечностях і задоволення потреб на основі принципів системності і ізоморфізму з одержанням відповідного синергетичного ефекту за рахунок участі у міжнародному поділі праці та глобальному доході. Такий підхід активізує створення та реалізацію стратегічних конкурентних переваг, забезпечує вирішення локальних проблем у контексті глобальних, узгоджує ідеологічні інтереси через системні відносини політичного міжнародного співробітництва. Викладені результати дослідження взаємодії учасників глобальних конкурентних відносин наочно відображено на рис. 1. Передумовами зростання якісного рівня конкуренції є: консолідація світогосподарського простору, можливості розвитку через однакові відмінності, реалізація інноваційно-інтелектуального капіталу учасників; динамічний характер міжнародних ринків капіталу та товарів. Найповніше використання цих передумов можливе за рахунок кооперації, міжнародного та економічного співробітництва, що продукують політичні, економічні, соціальні та екологічні результати більш високого рівня [1].

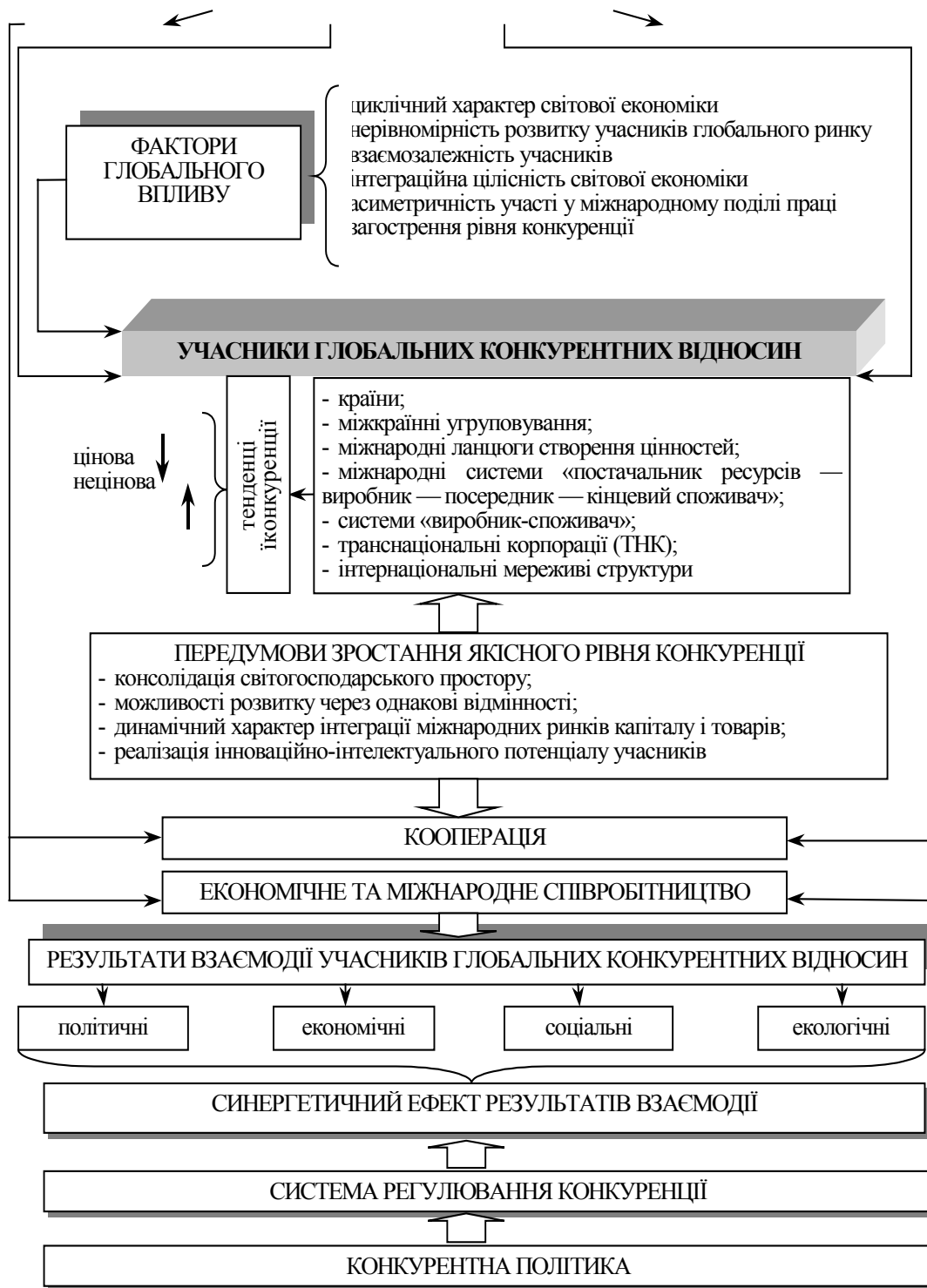

Рис. 1. Сучасна конструкція взаємодії учасників глобальних конкурентних відносин (сформовано автором)

Забезпечення позитивної траєкторії розвитку учасників конкурентних відносин у глобалізованому просторі можливе за рахунок органічного поєднання як ринкових регуляторів, так і відповідних механізмів та інструментів. Національні інтереси будь-якої країни диктують вибір відповідних пріоритетів міжнародного співробітництва. У країнах, що претендують на самостійний розвиток, процеси відкриття національних ринків, залучення іноземного капіталу, міжнародної кооперації знаходяться під державним контролем. Разом з тим, в умовах сучасної інноваційної моделі розвитку надмірний протекціонізм, як ніколи, загрожує відсталістю та втратою порівняльних конкурентних переваг. Саме високий рівень інтегрованості розвинутих країн дає змогу їм безпосередньо впливати на моделі взаємодії всіх учасників глобального простору та формувати свої конкурентні переваги, враховуючи те, що до міжнародних конкурентних відносин усе більше переходить провідна роль.

Сучасна конфігурація системи регулювання конкуренції з урахуванням особливостей взаємодії її учасників має три ієрархічні рівні: наднаціональний, регіональний, національний, які характеризуються певним набором суб'єктно-об'єктних складових, напрямів регулювання, інструментів та критеріїв ефективності (рис. 2). Світова економіка через діяльність глобальних міжнародних інститутів є інституалізованою регульованою системою. Окрім цього, дієвими учасниками міжнародних відносин, у тому числі економічних, стали багаточисельні неурядові інституції. Регулювання конкуренції на нижчих рівнях повинно в тій чи тій мірі враховувати мейнстрім глобального регулювання. Варто відзначити, що система регулювання нижчих ієрархічних рівнів (регіонального та національного) є одночасно об'єктом і суб'єктом наднаціонального процесу регулювання конкуренції. Але всі ієрархічні рівні об'єднує спільна мета — узгодження і координація конкурентних відносин, створення умов для реалізації конкурентних переваг і реалізації еколого-соціальних аспектів функціонування національних економік.

А відтак, одним з визначальних критеріїв, за яким слід оцінювати ефективність діяльності міжнародних інститутів, є їх внесок у соціально-економічний прогрес людства, підтримку світової економічної рівноваги, вирішення глобальних проблем і формування загально цивілізаційних норм, стандартів і цінностей. Ключового значення на сьогодні набуває взаємодія інституційного середовища різних рівнів для формування консолідованих позицій щодо ключових проблем розвитку учасників глобальних конкурентних відносин, механізмів їх вирішення та конструктивного лобювання інтересів.

Інституційна система міжнародних організацій на основі економічної інтеграції активно почала формуватися із середини ХХ ст., разом з утворенням Організації Об'єднаних Націй (ООН). Їх суспільна місія мала двоїсте призначення: з одного боку, збереження миру і запобігання воєнним конфліктам заходами політичного співробітництва, з іншого — подолання політичних та економічних наслідків, заподіяних Другою світовою війною. Поряд з ООН, якій належить загальна компетенція в регулюванні міжнародних економічних відносин, зараз існує розгалужена система міжнародних і міждержавних організацій для розв'язання економічних проблем, що виникають між державами і суб'єктами економічної діяльності на глобальному ринку. Міжнародні організації як наднаціональні структури регулювання економічних відносин в умовах глобалізації стають найактивнішим інституціональним важелем регулювання глобальної конкуренції [2].

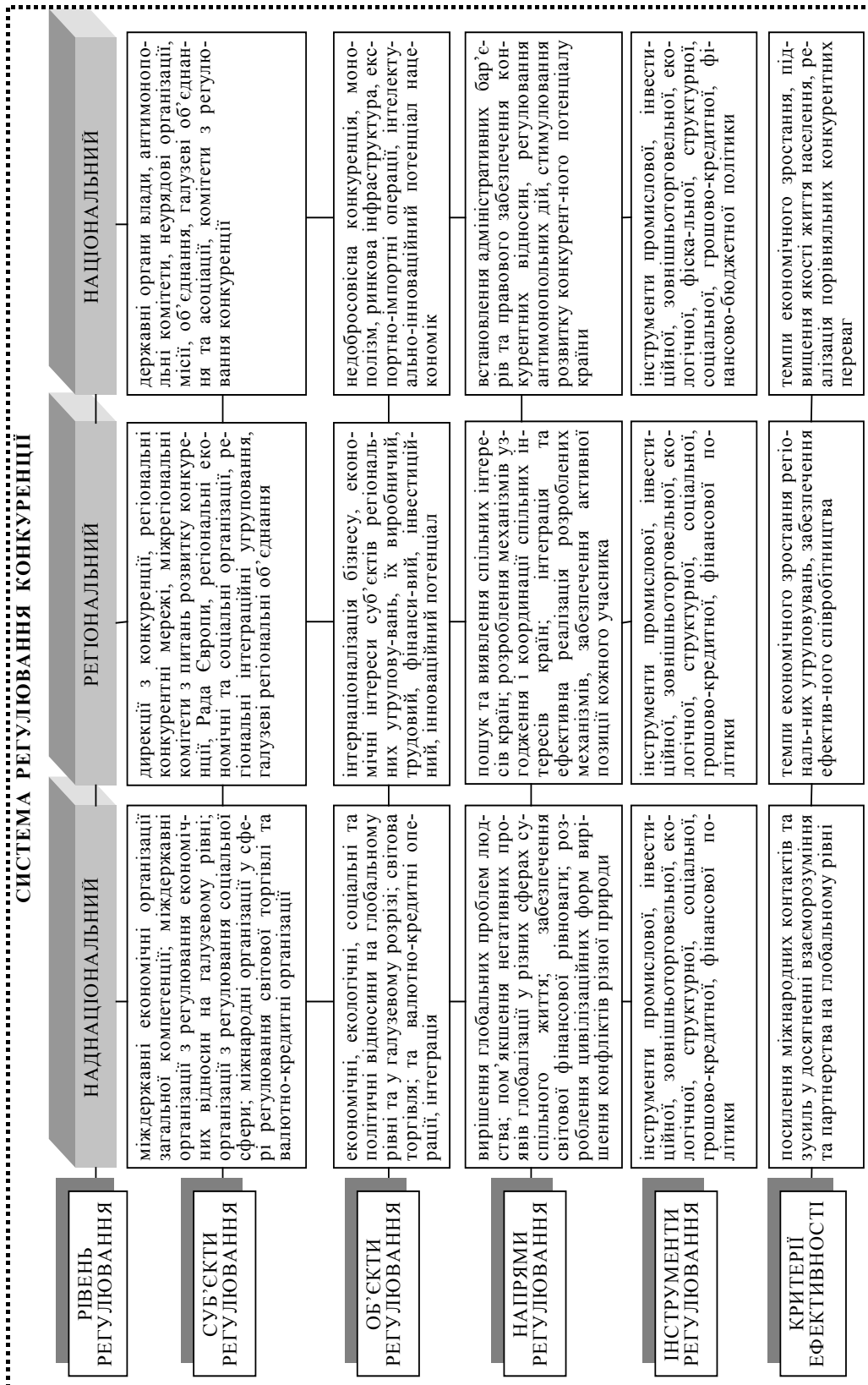

Рис. 2. Система регулювання конкуренції у глобальному середовищі (сформовано автором)

В економічних відносинах глобального ринку істотне місце займають умови економіко-правового функціонування окремих галузей економіки — промисловості, сільського господарства, енергетики, транспорту і зв'язку тощо. Цей вектор інституціонального забезпечення економічного розвитку і конкуренції відображено досить розгалуженою системою міждержавних організацій з регулювання економічних відносин на галузевому рівні, серед яких найбільш впливовою є Організація промислового розвитку (ЮНІДО), що належить до системи ООН, об'єднує 166 членів, у тому числі і Україна. З утворенням цієї організації було сформовано інституційне поле, яке б сприяло індустріалізації та співробітництву в цій галузі на глобальному, регіональному та національному рівнях. Серед напрямів діяльності цієї міжнародної організації, що сприяють підвищенню конкурентних можливостей учасників глобалізованого простору, суттєву роль відіграють такі: сприяння інвестиціям і технічному прогресу; надання технічної і фінансової допомоги на реалізацію інноваційних проектів; поширення промислової інформації; розвиток промислової інфраструктури; сприяння ефективному використанню національних природних ресурсів; екологізація довкілля і розв'язання енергетичних проблем.

Варто відзначити, що глобалізація не лише мінімізує значення традиційних регіональних конкурентних переваг, але й нівелює роль відстані як захисного бар'єру у конкурентних процесах. Розвиток інформаційно-комунікаційних систем, сіткових фірм, електронної комерції призвели до виникнення принципово нових видів конкурентної боротьби за території. Чітко простежується тенденція стратифікації територій на регіони-управлінські центри та регіони-виробничі бази. Так, у регіонах з інтелектуальною спеціалізацією концентруються центри прийняття рішень потужних транснаціональних і глобальних компаній, які й залучають до виробничого процесу інші ресурсомісткі регіони. Як правило, прибутки, отримані в регіонах зі спеціалізацією більш низького типу, перетікають до регіонів зосередження штаб-квартир ТНК.

На сучасному етапі еволюції глобальної економічної системи регіони набули статусу її повноправних суб'єктів. Таким чином, згідно теорії систем, усі протиріччя розвитку глобального господарства проявляються і на регіональному рівні. І. В. Брикова [3] виділяє три суперечливі тенденції розвитку світової економіки, які мають найбільший вплив на регіональний розвиток, а саме: єдність і боротьба глобального та локального, уніфікації та диференціації, розповсюдження та концентрації. Глобалізація актуалізує для регіонів і локальних утворень необхідність визначення та розвитку стійких конкурентних переваг, як критерію їх життєздатності в умовах глобальної конкуренції. Перетворюючи традиційні локальні ресурси на глобальні (тобто загальнодоступні), глобалізація зумовлює постановку проблеми конкурентоспроможності регіональних та національних утворень як їх здатності відповідати на виклики глобального середовища шляхом створення та захисту унікальних (як таких, що не можливо відтворити або скопіювати в інших місцях) локальних конкурентних переваг.

Цілісна концепція системи регулювання конкуренції в методологічному та прикладному розумінні повинна ґрунтуватися на принципі системності, який найповніше відповідає якісно новому стилю мислення та господарювання [5—8], спрямованому на системний аналіз параметрів, факторів, важелів, здатних забезпечити конкурентоспроможність учасників глобальних конкурентних відносин. Системність передбачає, по-перше, ієрархічність системи регулювання конкуренції, по-друге, поєднання принципів локального і глобального характеру, які поширюються як на макро-, так і на мікрорівні. Так, система регулювання конкуренції

на національному рівні залежатиме від глобалізаційних викликів і тенденцій, що склалися на міжнародних ринках. Специфічні риси національного регулювання конкуренції визначаються історично сформованим поділом праці та рівнем економіко-соціального розвитку окремих країн.

Доповнює поняття системності ще один елемент — конкурентні переваги, що визначаються на сучасному етапі розвитку конкурентних відносин здебільшого нематеріальним характером: організаційна культура, професійна компетенція, лідерська позиція, інноваційні ідеї тощо. В умовах глобальної конкуренції суб'єкти конкуренції стають все більш глобальними, а конкурентні переваги — все більш локальними внаслідок того, що всі «прозорі» (традиційні) локальні переваги швидко нівелюються та адсорбуються, поглинаються глобальними ринками в той час, як критичного значення для забезпечення конкурентоспроможності регіонів набувають ті переваги, які не можуть бути переміщені та відтворені в інших містах [9, 10].

У цілому, принципи системи регулювання конкуренції універсальні та засновуються на базових положеннях теорії конкуренції, теорії економічної поведінки, теорії глобалізації (глобалістики), а також визначаються економічною ідеологією: по-перше, регулювання повинно спрямовуватися формування економічної і соціальної поведінки учасників глобальних конкурентних відносин, яка відповідає критеріям суб'єкту; по-друге, суб'єктно-об'єктні відносини у системі регулювання мають симетричну природу; по-третє, співвідношення різних напрямів та інструментів регулювання визначається відносинами у системі «глобальне—регіональне—локальне (національне)—корпоративне—індивідуальне».

Висновки. Результати діагностики сучасної конфігурації системи регулювання конкуренції та взаємодії її учасників дозволяє відзначити наступне: система регулювання конкуренції трансформується під впливом змін самої природи конкуренції, характерними ознаками розвитку якої є активізація інтеграції та партнерських відносин між конкурентами; формування надпотужних корпоративних структур; виникнення нових форм і методів, що формуються не тільки традиційними чинниками, а знаходяться від впливом складних процесів взаємодії глобальної, регіональних і національних економік. Система регулювання конкуренції має три ієрархічні рівні (наднаціональний, регіональний, національний), ефективна взаємодія яких створює передумови для еволюційно-прогресивного вектору розвитку учасників конкурентних відносин і продукує політичні, соціальні, економічні та екологічні результати. Можна стверджувати, що сучасній системі регулювання притаманний принцип інтегративної конкурентної взаємодії, який передбачає перевагу інтегративних форм конкурентної поведінки у діапазоні від координації до конструктивної взаємодії та конкурентного співробітництва, однак, цей принцип реалізується у повному обсязі не у кожній країні, що призводить до нерівномірності їх розвитку.

Література

1. Швиданенко О. А. Сучасні тенденції становлення глобальної економічної системи // О. А. Швиданенко / Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. — № 4 (20). — 2009. — С. 17—20.
2. Зелінська О. М. Державне регулювання розвитку конкурентного середовища на основі вивчення зарубіжного досвіду // О. М. Зелінська / Економічні науки. Серія «Економі-

чна теорія та економічна історія»: Збірник наукових праць ЛНТУ — Вип. 8 (32). — Луцьк, 2011.

3. Брикова І. В. Репозиціонування національних регіонів в системі глобальних конкурентних відносин / І. В. Брикова [Електронний ресурс]. — Режим доступу — http://www.kneu.kiev.ua/data/upload/publication/main/ua/124/nac_regioni.doc

4. Україна: конкурування в світовій економіці. [Електронний ресурс]. — Режим доступу — [http://www.bizpro.com.ua/clients/bizpro/webua.nsf/0/f0c5570551b97e21c2256f9e0049ca7c/\\$FILE/MAIN%202005-03-03%20UKRfinal.pdf](http://www.bizpro.com.ua/clients/bizpro/webua.nsf/0/f0c5570551b97e21c2256f9e0049ca7c/$FILE/MAIN%202005-03-03%20UKRfinal.pdf)

5. Росецька Ю. Б. Специфіка монополій радянського типу та інституційні особливості переходу України до конкурентного ринку // Ю. Б. Росецька / Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. — 2007. — № 3 (40). — С. 34—43.

6. Розробка рекомендацій стосовно визначення та аналізу критеріїв відчутності впливу на умови конкуренції на ринку: Звіт про науково-дослідну роботу / АМК України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики, НАН України, Інститут економічного прогнозування. — УДК 338; № ДР 0104U006647; Інв. № 02-02. — К., 2004. — 149 с.

7. Wallis J., North D. Measuring the Transactional Sector in American Economy, 1870—1970. In Long-term Factors in American Economic Growth. — Chicago, 1986.

8. Arthur W. Brian. Competing Technologies, Increasing Returns, and Lock-In by Historical Events // The Economic Journal. — 1989. — Vol. 99. — № 394. — P. 116—131.

9. Mokyr Joel. Technological Inertia in Economic History // The Journal of Economic History. — 1992. — Vol. 52. — № 2. — P. 325—338.

10. Дармограй В. І. Теоретичні основи впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток країни / В. І. Дармограй, О. А. Кучеренко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. — 2009. — № 22 (2). — С. 143—146.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2012 р.